

מאת

יהודה לפידות

הוועידה העולמית למען יהודי ברית המועצות
ירושלים, א-ג' ניסן תשמ"ג, 15-17 במרץ, 1983

יהודה לפידות

זעידת ירושלים
למען יהודי ברית המועצות

מהדורה מחודשת

פ ת ח ד ב ר

המוסד "נתיב", שהיה ידוע גם בשם "לשכת הקשר", הוקם בשנת 1952 על-ידי שאול אביגור, שעמד לפני קום המדינה בראש "המוסד לעלייה ב' ". המטרה הייתה לנתב את העלייה של יהודים ממזרח אירופה ארצה.

כל עוד התקיימו יחסים דיפלומטיים בין ישראל וברית-המועצות, פעלו שליחיו של נתיב במסווה דיפלומטי כדי ליצור קשר עם יהודים בברית-המועצות ולעוררם לפעילות תרבותית-יהודית ולקרבתם לציונות.

לאחר שברית-המועצות נתקה את קשריה הדיפלומטיים עם ישראל, ארגן נתיב שליחת תיירים, יהודים ולא יהודים, מארצות אירופה ומארצות-הברית, כדי ליצור קשר עם פעילים יהודים בברית-המועצות. תיירים אלה גם העבירו תשמישי קדושה וכן מילונים וספרים בעברית שהיו אסורים בברית-המועצות משום שהוגדרו כ"תעמולה ציונית". בתקופה הראשונה היו כל התיירים תושבי קבע במדינות שמחוץ לישראל. במשך הזמן הצטרפו אליהם גם ישראלים שנשאו דרכונים כפולים.

במקביל לפעילות בתוך ברית-המועצות, פעלו שליחי נתיב בארצות המערב במטרה ליצור לחץ ציבורי ודיפלומטי על ממשלת ברית-המועצות, כדי שזו תפתח את שעריה בפני היהודים הרוצים לעלות לישראל. תחילה נקט נתיב בשיטת הדיפלומטיה השקטה ורק בשנות השבעים הוחל בפעילות ציבורית גלויה. במסגרת פעילות זו התקיימה בשנת 1971 בבריסל (בירת בלגיה) הוועידה העולמית הראשונה למען יהודי ברית-המועצות. בשנת 1976 התקיימה בבריסל ועידה עולמית שנייה ("בריסל 2")

פעילות נתיב נותבה דרך ארגונים ויחידים בארצות המערב, וזאת כדי שישראל לא תהיה מעורבת באופן רשמי בפעילות זו. המרכז בישראל פעל בחשאיות רבה והצנזורה אסרה על פרסום כלשהו של פעילות זו.

עם היבחרו של מנחם בגין לראש ממשלת ישראל, חל מפנה במדיניות נתיב. בגין גרס שיש להדגיש את מרכזיותה של ישראל במאבק למען יהודי ברית המועצות. בהנחייתו הוגדל בהרבה מספר הישראלים, נושאי נתינות כפולה, שנשלחו לברית-המועצות. מדיניות זו הביאה גם לארגון הוועידה העולמית השלישית למען יהודי ברית-המועצות בירושלים במרס 1983, המתוארת בפרוטרוט במאמר זה.

עבודתי זו מבוססת על הארכיון הפרטי שלי וכן על "ארכיון ציוני מרכזי" והעיתונות של אותה תקופה.
ברצוני להודות לגב' בתיה לשם מ"ארכיון ציוני מרכזי" על עזרתה הרבה;
למוסה לוי על שהעמיד לרשותי מסמכים חשובים ולפרופ' ישעיהו גפני (ראש
המכון למדעי היהדות באוניברסיטה העברית בירושלים) על שהעניק לי ראיון
המפרט את פעילותו בתוככי ברית-המועצות, לשם נסע כשליח של נתיב.
כל הציטוטים נלקחו מ"ארכיון ציוני מרכזי", תיק S 67/467.

האירועים שקדמו לוועידה העולמית למען יהודי ברית- המועצות שהתקיימה בירושלים במרס 1983

בנובמבר 1981 זומנתי לפגישה אצל ראש הממשלה מנחם בגין. הפגישה הייתה ידידותית ובמהלכה הציע לי בגין לעמוד בראש "נתיב", עקב יציאתו לגמלאות של נחמיה לבנון שעמד בראש המשרד מאז 1970. לאחר היסוסים והתלבטויות, קיבלתי את הצעתו של בגין. סוכם שתהיה תקופת חפיפה של מספר חודשים, בהם אלמד את אורחות המשרד ודרכי פעולתו.

לא חלף זמן רב ושוב הוזמנתי לישיבה אצל ראש הממשלה, בה נוכחו גם נחמיה לבנון, סגן השר דב שילנסקי (שבין שאר תפקידיו טיפל גם בנושא יהדות ברית המועצות), אריה דולצין (יו"ר הסוכנות היהודית וההנהלה הציונית), ועקיבא לוינסקי (גזבר הסוכנות היהודית). באותה ישיבה הציע בגין לקיים ועידה בינלאומית למען יהודי ברית המועצות. הרקע להצעה הייתה הירידה המשמעותית במספר היהודים שהורשו לצאת את ברית המועצות. בשנות השבעים יצאו 250,000 יהודים את גבולות ברית המועצות, כאשר השיא היה בשנת 1979 בה יצאו 51,000 יהודים, אולם לאחר מכן חלה ירידה דרסטית במספר היוצאים (20,000 בשנת 1980, 9,000 בשנת 1981 ורק 2,700 בשנת 1982). הכוונה הייתה לעורר את דעת הקהל העולמית למצבם של יהודי ברית המועצות ולחדש את הפעילות של הקהילות היהודיות במערב, פעילות שדאכה במידה לא קטנה בעקבות פתיחת השערים בשנות השבעים.

הוועידה העולמית הראשונה למען יהודי ברית-המועצות התקיימה בשנת 1971 בבריסל, אשר בבלגיה (מכאן השם "ועידת בריסל"). את ריכוז ההכנות המעשיות בבריסל קיבל על עצמו דוד זוסקינד, יהלומן אמיד, שהיה בעל קשרים טובים מאוד עם צמרת הממשל והפרלמנט הבלגים. בוועידה, שהתקיימה בחסות הסוכנות היהודית, הקונגרס היהודי העולמי והמועצה הבינלאומית של ארגון "בני ברית", השתתפו 700 צירים שבאו מכל העולם. דיוני הוועידה קיבלו הד תקשורת רב ועוררו את דעת הקהל לבעיית יהודי ברית המועצות.

בשנת 1976 התקיימה בבריסל ועידה עולמית שנייה למען יהודי ברית המועצות, היא "ועידת בריסל 2", אף היא בחסותו של דוד זוסקינד. הוחלט שבין ועידה לוועידה, יתקיימו פגישות שנתיות של "נשיאות הוועידה" (שנקראה גם בשם הלועזי "פריזידיום").

בינואר 1982 התקיימה בווינגטון ישיבה של "נשיאות ועידת בריסל" ("הפרזידיום"), בה התקיים דיון בהצעה לקיים את הוועידה העולמית השלישית למען יהודי ברית-המועצות, והוחלט לקיימה באוקטובר 1982. ההצעה לקיים את הוועידה בבריסל ירדה מהפרק מאחר ודוד זוסקינד, שהשתייך לשמאל הציוני, הודיע כי לא ישתף פעולה עם ממשלה ימנית שבראשה עומד מנחם בגין. על-כן הוצע לבדוק את האפשרות לקיים את הוועידה בפריס. הוקמו שתי ועדות: האחת, בראשותו של אריה דולצין (יו"ר הסוכנות היהודית), שכללה את ראשי הארגונים היהודים העולמיים ותפקידה היה לקבוע את המדיניות של הוועידה. על הוועדה השנייה, ועדת ההיגוי, בראשה עמדתי אנכי, היה לבצע את ארגון הוועידה העולמית. אולם עד מהרה התברר לי שחלק מהמנהיגים היהודים לא היה שלם עם ההחלטה לקיים את הוועידה בסתיו 1982.

לאחר הכנות רבות, התכנסה ועדת ההיגוי לפגישתה הראשונה ב-4 באפריל בפריס. בישיבה זו אמורים היינו לדון בהכנות הטכניות של הוועידה, אולם חלק מהמשתתפים ביקשו להעלות לדיון את עצם קיום הוועידה באוקטובר 1982 וכן האם פריס הוא המקום המתאים ביותר. היה לי קשה לשכנע את החברים שסמכויות ועדת ההיגוי מצטמצמות בטיפול בהכנת הוועידה וכי המועד והמקום נקבעו כבר בישיבת הנשיאות שהתקיימה בווינגטון קודם לכן. לאחר דין ודברים הצלחנו לבסוף לדון בבעיות שלשמן התכנסנו.

הרוח החיה בכל הדיונים שהתקיימו בפריס היה קלוד קלמן, מראשי הקהילה היהודית הגדולה בצרפת. קלמן, איש נעים הליכות ובעל לב יהודי חם, הקדיש הרבה מזמנו ומכספו למען המאבק שלנו. גם קלמן, כרוב הפעילים למען יהודי ברית המועצות, תמך במפלגות השמאל בישראל. אולם כבר בפגישתנו הראשונה אמר לי: "אני עומד לפקודתו של ראש ממשלת ישראל וכחייל אבצע את החלטותיו". ואכן פעל רבות, תוך ניצול קשריו עם השלטונות הצרפתיים, כדי להביא להצלחת הוועידה. קלמן הציע לקיים את הוועידה באולם הגדול של מרכז הקונגרסים בפריס, אולם כאשר ביקרנו במקום התברר לנו כי באוקטובר 1982 אמורות היו להתקיים הופעות של הבלט הסיני ולא הייתה אפשרות לסלק מן הבמה את התפאורה הסינית, כך שלרשות הוועידה יוכל לעמוד רק חלק מן הבמה. קלמן הציע כמקום חילופי את מרכז הקונגרסים בוורסיי וכך הפכה "ועידת פריס" ל"ועידת וורסיי".

בפריס הוקם צוות מיוחד כדי לטפל בכל הבעיות הטכניות של ארגון הוועידה. בראש צוות זה עמד מוסה (משה) לוי, יליד מצרים שבגיל צעיר עלה

ארצה. לאחר 26 שנות שירות בצה"ל, נשלח בשנת 1978 על-ידי "נתיב" לפריס כדי לנהל שם את "הספרייה", שהייתה ארגון צרפתי שעסק בהפצת חומר הסברתי הקשור במאבק למען יהודי ברית המועצות. מוסה לוי הצליח ליצור קשרים הדוקים עם מדענים ורופאים צרפתיים (יהודים ולא יהודים) ולגייסם למאבק שלנו. הצלחתו של מוסה נבעה משליטתו המוחלטת בצרפתית ובאנגלית, נועם הליכותיו וכושרו הארגוני המעולה. לאחר שלוש שנים בשליחות בפריס, חזר בשנת 1981 ארצה, וגויס לעזור בארגון הוועידה העולמית השלישית למען יהודי ברית המועצות.

כדי לתת לוועידה צביון בינלאומי, הוחלט שהיא תתנהל בחסות שלושה ארגונים יהודים: ההסתדרות הציונית העולמית, הקונגרס היהודי העולמי וכן הארגון העולמי של "בני ברית".

בשנת 1981 נבחר אדגר ברונפמן לנשיא הקונגרס היהודי העולמי. אדגר ברונפמן, בן למשפחה מתבוללת מקנדה, היה בעליה של חברת "סינגרם", יצרנית הוויסקי הגדולה.

עד לבחירתו, לא היה אדגר ברונפמן מעורב בחיים הציבוריים היהודיים. אולם לאחר מכן החל ללמוד את המורשת היהודית וגייס לעזרתו את הרב ד"ר ישראל זינגר. זינגר הנחה את ברונפמן בכל הקשור למסורת היהודית, וגם עזר לו להכיר את המערכת המורכבת של הארגונים היהודים בארצות-הברית וארגוני יהדות העולם.

ביולי 1982 ביקרתי בניו יורק לצורך ההכנות לקראת הוועידה. באותה הזדמנות נפגשתי גם עם ברונפמן ובתום הפגישה הפתיע אותי ברונפמן בכך שהודיע לי כי כעבור שבוע ימים עומד להתכנס בפריס הוועד הפועל של הקונגרס היהודי ושם יוחלט לדחות את "ועידת פריס". הסברתי לברונפמן כי החלטה כזו צריכה להתקבל בישיבה של "הפרזידיום" ויש לתאם זאת מראש עם ראש הממשלה, ובכל מקרה אשמח לשמוע את הנימוקים לכך. ברונפמן לא הסביר לי את הסיבות שבגללן יש לדעתו לדחות את הוועידה העולמית למען יהודי ברה"מ, וכשראה את התדהמה שעל פני, הזמין אותי להשתתף בישיבת הוועד הפועל של הקונגרס היהודי העולמי כדי שאוכל להשמיע את דברי בפני החברים.

למחרת היום חזרתי ארצה ודיווחתי לראש הממשלה על פגישתי עם ברונפמן. יש לזכור שברונפמן תמך במפלגת העבודה בישראל ולא הסתיר את הסתייגותו מראש הממשלה וממדיניותו, ומכאן שהיחסים בין השניים היו מאוד פורמליים.

לאחר פגישתי עם בגין, טסתי לפריס כדי להשתתף בישיבת הוועד הפועל של הקונגרס היהודי העולמי. בערב, לפני פתיחת הדיונים, נערכה קבלת פנים חגיגית וברונפמן היה במצב רוח מרומם. כאשר שאלתי אותו לסיבה בגללה הוא מעוניין לדחות את מועד כינוסה של הוועידה העולמית למען יהודי ברית המועצות, סיפר לי כי מתקיימות שיחות חשאיות בדבר האפשרות לביקורו במוסקבה ולדעתו קיום הוועידה עלול להפריע לביקור הזה.

עוד באותו ערב גייסתי את עקיבא לוינסקי (גזבר הסוכנות היהודית) ואת אייב הרמן (נשיא האוניברסיטה העברית ויו"ר הוועד הישראלי למען יהודי ברית-המועצות), שהשתתפו כצירים בכנס הוועד הפועל של הקונגרס היהודי העולמי, והחילונו לקיים פעולת הסברה מקיפה כדי לשכנע את משתתפי הכנס שלא להצביע בעד דחיית "ועידת פריס". הישיבה שנערכה למחרת היום הייתה דרמטית, ולאחר מספר נואמים שצידדו בהצעתו של ברונפמן, הוזמנתי לשאת את דברי. תחילה הסברתי את החשיבות של קיום "ועידת פריס" כמנוף למאבק העולמי למען יהודי ברית המועצות ואחר העברתי מסר של הפעילים בתוך ברית המועצות אשר יראו את דחיית הוועידה העולמית כבגידה בהם. דברי, שנאמרו בהתרגשות, עשו את שלהם וההחלטה שנתקבלה הייתה ליפות את כוחו של ברונפמן להיפגש עם ראש הממשלה ולהביא בפניו דעות בדבר האפשרות של דחיית מועד "ועידת פריס", אבל לא כהחלטת הוועד הפועל של הקונגרס היהודי העולמי.

עם תום הישיבה בפריס חזרתי ארצה ודיווחתי לראש הממשלה על השתלשלות העניינים. כעבור יומיים הגיע ברונפמן בירושלים ופגישתו עם בגין התקיימה בשלכת ראש הממשלה בכנסת. בפגישה השתתפו יהודה אבנר (היועץ לענייני תפוצות של ראש הממשלה) ואנוכי. מצדו של ברונפמן השתתפו יועצו ישראל זינגר וכן זלמן אברמוב שהיה יו"ר הסקציה הישראלית של הקונגרס היהודי העולמי.

בגין פתח את הישיבה והסביר את מדיניות ממשלת ישראל באשר למאבק למען יהודי ברה"מ. בהמשך ביקש ממני לתת סקירה עדכנית על מצבם של אסירי ציון ושל מסורבי העלייה (הרפיוזניקים) בברית-המועצות. להפתעתי ברונפמן לא העלה כלל את הרעיון של דחיית מועד הוועידה העולמית למען יהודי ברית המועצות. הוא לא השתתף באופן פעיל בדיון ובסיומה של הפגישה פנה אל בגין ואמר: "אדוני ראש הממשלה, מה אני יכול לעשות למענך?" בתשובה אמר בגין: "אודה לך מאוד באם תנצל את קשריך הטובים עם הממשל האמריקאי כדי שזה ימתן את הביקורת על ישראל שהתקיימה

בארצות-הברית בעקבות מלחמת לבנון ("מלחמת לבנון הראשונה"). בשעת הפרידה אמר ברונפמן לבגין: "אעשה כמיטב יכולתי להיענות לבקשתך". ההנחה הכללית הייתה שמלחמת לבנון תסתיים עד לחודש אוקטובר 1982, והיא לא תהווה גורם שיעסיק את התקשורת בימים בהם תתנהל הוועידה בוורסיי. אולם לא כך היו פני הדברים. המלחמה הלכה והסתבכה, ההפצצות על בירות והמצור על העיר העסיקו רבות את כלי התקשורת העולמית, אשר הפכו עוינים לישראל. הייתה זו המלחמה הראשונה שהצילומים ממנה הועברו בזמן אמת לתחנות הטלביזיה השונות ושודרו בכל העולם. גל של אנטישמיות שטף את העולם המערבי והתבטאויות אומללות של נשיא צרפת, מיטראן, נגד ישראל והעומד בראשה, העמידו בסימן שאלה את קיום הוועידה שלנו בוורסיי. בגין ביקש אותי לחפש מקום חילופי לקיום הוועידה מחוץ לצרפת, אולם קשה היה למצוא מקום כזה בזמן הקצר שנותר עד לאוקטובר 1982 (כינוסים גדולים מסוג זה מתוכננים בדרך כלל זמן רב מראש וקשה מאוד לשריין אולם גדול ומספר גדול של חדרי מלון בהתראה קצרה). השאלה שעמדה להכרעה הייתה מה עדיף – לדבוק בתאריך שנקבע לוועידה, דהיינו אוקטובר 1982 (ואז בלית ברירה לקיימה בוורסיי), או לדחות את המועד של כינוס הוועידה ואז אפשר יהיה למצוא מקום חילופי.

בינתיים הוחלט להמשיך בהכנות לקיים את הוועידה בוורסיי, ובסוף אוגוסט יצאתי לפריס על מנת לעמוד מקרוב אחר הנעשה שם. בשעת העדרי מן הארץ קרו מספר אירועים אשר שינו את תוכניותינו תחליט שינוי.

ב-29 באוגוסט 1982 נפטר בשוייץ נחום גולדמן, מי שהיה בעבר נשיא ההסתדרות הציונית ונשיא הקונגרס היהודי העולמי. ארונו הובא ארצה וביום 2 בספטמבר נערכה הלווייתו בהר הרצל בירושלים. בהלוויה השתתפה משלחת מצרפת שבראשה עמד הברון רוטשילד, ממנהיגי יהדות צרפת. בפגישה שהתקיימה עם ראש הממשלה, הסביר רוטשילד שרצוי שבגין לא ישתתף בוועידה שתתקיים בוורסיי כדי לא להביך את השלטונות הצרפתיים ואת הקהילה היהודית בצרפת.

בעקבות דבריו של רוטשילד החליט בגין, בעצה אחת עם דולצין (יושב ראש הסוכנות היהודית), שלא לקיים את הוועידה על אדמת צרפת ובמקום זה לקיימה בירושלים. בגין הזעיק אותי לשוב ארצה כדי לקיים דיון באשר למועד קיום הוועידה, תוך תאום עם מנהיגי יהדות העולם. אלא שלסגן השר דב

שילנסקי אצה הדרך, ובעיתון "ג'רוזלם פוסט" מיום 12 בספטמבר 1982
התפרסמה הידיעה הבאה:

קריאה להעביר את ועידת בריסל לירושלים

אריה דולצין, יו"ר הסוכנות היהודית, יקיים התייעצות עם ראשי "ועידת בריסל" כדי לדון בהצעה של סגן השר דב שילנסקי לדחות בחודש או בחודשיים את הוועידה שתוכננה לאוקטובר בוורסיי ולהעבירה לירושלים. שילנסקי, הממונה מטעם הממשלה על עידוד העלייה, ניסה לקבל את גיבוי של מנחם בגין להצעתו לקיים את הוועידה בירושלים בדצמבר 1982 או ינואר 1983. ראש הממשלה שהתכוון לנסוע לוורסיי יחד עם שמעון פרס, ראש האופוזיציה, אמר כי ישקול את הצעתו של שילנסקי.

בנוסף לכתבה בעיתון "ג'רוזלם פוסט", פרסם גם "קול ישראל" את הידיעה בדבר העברתה של הוועידה העולמית למען יהודי ברית המועצות לירושלים. עם שובי ארצה נפגשתי עם ראש הממשלה בלשכתו. בגין סיפר לי את השתלשלות העניינים וסיכם שאין מנוס מקיום הוועידה בירושלים. בסיום השיחה הוסיף ואמר כי לא ידע על פנייתו של שילנסקי לתקשורת ולדעתו הייתה זו שגיאה.

הידיעה שפורסמה ב"ג'רוזלם פוסט" עשתה לה כנפיים וגרמה למהומה רבת בעיקר בקרב מנהיגי יהדות ארצות-הברית, שכעסו על-כך שהחלטה לקיים את הוועידה בירושלים נעשתה ללא התייעצות איתם. דולצין פנה אל ראש הממשלה וביקשו לשלוח אותי לארצות-הברית כדי להרגיע את הרוחות. נסיעתי נקבעה ל-20 בספטמבר, יום לאחר ראש השנה. אותו בוקר אמור הייתי להיפגש עם בגין כדי לקבל הנחיות אחרונות לקראת הנסיעה. היה זה יום אחרי האירועים ב"סברה ושתילה"¹ ובלשכת ראש הממשלה סערו הרוחות. רב הפגישות שנקבעו לאותו יום – בוטלו, אולם כאשר אמרו לבגין שאני מחכה לו, ביקש שאכנס לחדרו. מטבע הדברים נסבה השיחה על "סברה ושתילה", ורק לקראת סוף הפגישה קיימנו דיון הקשור לנסיעתי.

¹ אירוע בו טבחו לוחמים נוצרים במוסלמים שהתגוררו במחנות הפליטים "סברה" ו"שתילה" אשר בלבנון. ישראל הואשמה בכך שלא מנעה את הטבח.

יצאתי את הארץ בלב כבד, "ואשר יגורתי בא לי" ². תחנתי הראשונה הייתה פריס, שם נפגשתי עם קלוד קלמן כדי לדון אתו בדבר ביטול הוועידה בוורסיי. קלמן התנהג באבירות ולקח על עצמו לטפל בכל הטעון טיפול, כולל תשלומים לא מבוטלים ששילם מכיסו.

הפגישות בארצות-הברית היו קשות. ההתקפות של כלי התקשורת על ישראל בעקבות פרשת "סברה ושתילה" היו בעיצומם ולא חסרו אלמנטים של אנטישמיות. חלק ממנהיגי יהדות ארצות-הברית גרס שבאווירה כזו רצוי לדחות את מועד הוועידה העולמית למען יהודי ברית-המועצות, והרעיון לקיים את הוועידה בירושלים זכתה להתנגדות מקיר אל קיר. פגישה קשה במיוחד הייתה לי עם טד מאן (נשיא המועצה האמריקאית למען יהודי ברית-המועצות) ועם אל צ'רנין ³. טד מאן תקף בחריפות את החלטת ראש הממשלה בגין, בעוד אל צ'רנין אמר לי בתום פגישתנו: "אני בטוח שהוועידה בירושלים תנחל כישלון חרוץ, והאחריות תהיה עליך".

כדי למזער את הנזקים, הוחלט לכנס את "נשיאות ועידת בריסל" ("הפרזידיום") בירושלים ב-24 באוקטובר (היום בו הייתה אמורה להיפתח הוועידה העולמית בוורסיי) ולדון בשאלה: היכן ומתי לקיים את הוועידה העולמית.

לאחר פגישותיי בארצות-הברית, כתב בנט ינוביץ (Bennett Yanovitz), יו"ר NJCRAC ⁴, מכתב חריף לאריה דולצין, יו"ר הסוכנות היהודית, שכיהן גם כיו"ר הוועידה העולמית למען יהודי ברית-המועצות. להלן מספר קטעים מן המכתב (תרגום לעברית):

[...] הנחת הייסוד של ועידת פריס הייתה ביטוי הסולידריות של היהדות העולמית למען יהודי ברית-המועצות. הסולידריות הזו דורשת שותפות מלאה של כל האחראים לאירוע הזה. האופן השרירותי בו נתקבלה ההחלטה לבטל את הכנס בפריס מראה על חוסר רגישות של השותפות הזו...

כבר הצלחנו לארגן 200 צירים לוועידה, כאשר הודיעו לנו, ללא התייעצות אתנו, על ביטול הוועידה בפריס. לאור הכעס של תגובת הקהילות, אנו

² ספר איוב, ג, 25.

³ מנכ"ל הארגון היהודי החשוב National Jewish Community Relations Advisory Council (NJCRAC)

⁴ ראה הערה מספר 3.

מטילים ספק ביכולתנו לעורר עניין בקהילות בדבר השתתפותם בוועידה
האמורה להתקיים באביב...

ערב לפני פתיחת הדיונים של ה"נשיאות" בירושלים, ערך נשיא המדינה, יצחק
נבון, קבלת פנים במשכנו לנשיאות הכנס. בעיתון "דבר" מיום 25 באוקטובר
1982, אנו מוצאים את הדברים הבאים:

נבון: על קולה של ישראל להישמע למען יהודי ברה"מ

נשיא המדינה, יצחק נבון, קיבל אתמול במשכנו בירושלים את נשיאי ועידת
בריסל. נבון אמר כי המאבק למען יהדות ברית-המועצות הינו מאבק ארוך
ורצוף, וכי אסור להתעייף בו. הנשיא הוסיף שקולה של ישראל צריך
להישמע שוב למען יהודי ברה"מ למרות שאין רואים היום תוצאות.
יו"ר ההנהלה הציונית, אריה דולצין, אמר שהוא תומך בקיום ועידת בריסל
השלישית בירושלים באביב הקרוב.

הישיבה הראשונה של הפרזידיום שנערכה למחרת היום, הייתה פתוחה
לתקשורת וכללה נאום של ראש הממשלה. נאומו של בגין השרה אווירה
רגועה ושקטה. הוא סקר את מצב היהודים בעולם בכלל ואת מצבם של יהודי
ברית-המועצות בפרט. הוא פירט את מצבם של אסירי ציון ומסורבי העלייה
והפציר במתכנסים להגביר את הלחץ הציבורי על שלטונות ברה"מ למענם.
בגין לא נכנס לפרטים ולא העלה את אפשרות קיום הוועידה העולמית
בירושלים.

למחרת התפרסמה בעיתון "ידיעות אחרונות" הכתבה הבאה:⁵

בגין קורא להפגין למען אסירי-ציון

קריאה להמשיך במאבק לשחרורם ועלייתם החופשית של אסירי-ציון
ויהודים אחרים מברה"מ, השמיע ראש הממשלה, מנחם בגין, בפתיחת

⁵ עיתון "ידיעות אחרונות" מיום 26 באוקטובר 1982.

דיוני הנשיאות של "ועידת בריסל" למען יהודי ברה"מ, אתמול במלון "הילטון" בירושלים.

ראש הממשלה קרא להרחיב את הלחץ הציבורי על שלטונות ברה"מ. בין היתר העלה את האפשרות לפנות לכל המדינות החתומות על אמנת הלסינקי למען זכויות האדם, עליה חתומה גם ברה"מ ובה מצוין במפורש כי כל אדם זכאי לחופש ההגירה.

בגין קרא לחידוש הפגנות ומשמרות המחאה, כדי להוכיח שיש עדיין משקל לדעת הקהל במערב, מה עוד שמנהיגי ברה"מ מעניקים משקל רב לדעת הקהל העולמית.

הוא הטעים כי ישראל עושה מאמצים עצומים לשחרר את אסירי-ציון, שעל חלקם לא ניתן להרחיב את הדיבור.

לאחר נאומו של ראש הממשלה, החל הדיון בדלתיים סגורות. שתי טענות עיקריות נטענו נגד קיום הוועידה העולמית בירושלים: האחת, שגורמים פוליטיים שונים לא יגיעו לירושלים בגלל הקשר עם מדינת ישראל ובעיותיה הרבות עם שכנותיה במזרח התיכון. הטענה השנייה הייתה כי התקשורת הבינלאומית לא תיתן לוועידה את ההד המתאים בגלל הסכסוך הישראלי-ערבי ומלחמת לבנון, שתפסו את הכותרות. לעומת זאת הדגישו מצדדי קיום הוועידה בירושלים כי קשה יהיה לקיים את הוועידה באירופה בגלל גל האנטישמיות שפקד את ארצות אירופה בגלל מלחמת "שלום הגליל" והטבח שערכו הנוצרים במוסלמים בסברה ושתילה (כאשר האצבע המאשימה הופנתה אל מדינת ישראל). בנוסף לזאת נאמר שקיום הוועידה העולמית בירושלים ידגיש את מרכזיותה של ישראל במאבק יהודי ברית-המועצות לעלייה, וחיזוק המלחמה בנשירה (שבה ראו את אחד הגורמים החשובים לסגירת שערי ברית-המועצות).

את הכף למען קיום הוועידה העולמית בירושלים היטו שני שליחים של "נתיב" שחזרו מביקור בברית-המועצות. התכנון המקורי היה שישעיהו גפני (פרופ' באוניברסיטה העברית בירושלים וראש המכון למדעי היהדות) וצבי גרונר (פרופ' ליהדות באוניברסיטת בר-אילן) יביאו מסר חי מהפעילים היהודים בברית-המועצות לוועידה העולמית שאמורה הייתה להתכנס באותו תאריך בוורסיה. במקום זאת הם הגיעו היישר משדה התעופה לירושלים לישיבת הנעילה של הנשיאות. השניים נפגשו עם מסורבי עלייה ומורים לעברית במוסקבה ובלנינגרד וספרו לחברי הנשיאות חוויות מפגישות אלה. התברר

שהפעילים היהודים בברית-המועצות היו ערים לוויכוח שהתנהל בשאלת המועד ומקום קיום הוועידה העולמית למען יהודי ברית-המועצות. איש לא חלק על כך שטוב היה לדחות את מועד הוועידה וזאת עקב הרעש התקשורתי שהתקיים בעולם המערבי עקב פרשת "סברה ושתילה". באשר למקום הוועידה, היה קושרובסקי (הבולט מבין מסורבי העלייה) נחוש בדעתו שיש לקיים את הוועידה בירושלים ולא היה אף אחד שהתנגד לעמדה זו. טענתם הייתה שהרי ישראל היא התומכת המרכזית במסורבי העלייה ובמורים לעברית בברית-המועצות ולכן יש להדגיש את מרכזיותה של ירושלים במאבק למען יהודי ברית-המועצות. הם גם אמרו שאם תתקיים הוועידה בארץ אחרת מאשר בישראל, "זה ישלח את המסר הלא נכון" ויעורר קושי לגבי הפעילות שלהם בהכוונה הציונית.

בסיכום אמרו ישעיהו גפני וצבי גרונר, שהמסר של הפעילים בברית-המועצות הוא שיש לקיים את הוועידה העולמית למען יהודי ברית-המועצות בירושלים ולא בשום מקום אחר.

ישעיהו גפני נולד בניו-יורק בשנת 1944 ובגיל 14 עלה ארצה בגפו. למד באוניברסיטה העברית היסטוריה של עם ישראל והתמחה בעת העתיקה. מאחר והחזיק גם בדרכון אמריקאי, נשלח על-ידי "נתיב" לברית-המועצות כדי ללמד יהדות ולחזק את המסר הציוני בין המורים לעברית ומסורבי העלייה. נסיעתו הראשונה נערכה בנובמבר 1978, בה ביקר במוסקבה, לנינגרד, וילנה ומינסק. על נסיעתו באוקטובר 1982, הוא מספר:⁶

תחילה נסענו מישראל לניו-יורק, כדי שיהיה כתוב בדרכון שהגענו למוסקבה מארצות-הברית. בניו-יורק השארנו את כל מסמכי הזהות הישראלים שלנו (דרכון ישראלי, תעודות שונות וכל מסמך הקשור בישראל). בניו-יורק נפגשנו עם אריה קרול (האחראי מטעם "נתיב" על השליחים לברית-המועצות) אשר תידרך אותנו ביסודיות. במונית שהסיעה אותנו לשדה התעופה, פגשנו את מרדכי וירשובסקי (לימים חבר כנסת) שהיה בדרכו לישראל. ביקשתי ממנו למסור דרישת שלום למשפחתי (כי ידענו שלא תהיה לנו שום דרך ליצור קשר עם ישראל) ואכן ביום השבת,

⁶ ראיון של ישעיהו גפני עם יהודה לפידות.

לאחר הגיעו ארצה, הוא טלפן לאשתי. על אף היותנו משפחה דתית, ענתה אשתי לטלפון כיוון שבאותם ימים דאגה מאוד לשלומי.

אנו הגענו למוסקבה לאחר כניסת השבת, ולפני צאנו את הארץ קיבלנו היתר מיוחד מרבנים לשאת על גופנו חפצים שונים בשבת. במוסקבה בלינו כשבוע ימים, ומאחר שלא הייתה זו נסיעתנו הראשונה, ידענו שעוקבים אחרינו כל הזמן. פעם אחת שכני לחדר אמר לי שאזל הנייר בבית-השימוש, וראה זה פלא; כעבור רבע שעה שמענו דפיקות בדלת ועובדת המלון מסרה לנו את הנייר המבוקש.

נפגשנו עם פעילים רבים, שאת חלקם הכרנו מהנסיעה הקודמת. אחד המסרים החשובים שאריה קרול ביקש אותנו להעביר היה קשור לבעיות כלכליות. אמרנו לפעילים שכל מי שיקבל סירוב לבקשתו לעלייה, ובעקבות כך יאבד את מקום עבודתו, יקבל סיוע כלכלי מ"נתיב".

קיימתי שיחות רבות והרצתי על ירושלים, ומההיסטוריה הגענו לאקטואליה. הלכנו גם לבית-הכנסת, אולם לא הייתה שם פעילות של ממש. נפגשנו בעיקר עם המורים לעברית ועם מסורבי העלייה. הפעם לא הבאנו אתנו תשמישי קדושה, כפי שעשינו בביקורים קודמים, וזאת כדי שלא יעכבו אותנו בשדה-התעופה ונוכל להתרכז במשימה שלשמה באנו.

דבריהם של ישעיהו גפני וצבי גרונר גרמו להתרגשות רבה בקרב חברי "נשיאות ועידת בריסל" ("הפרזידיום") והוחלט פה אחד לקיים את הוועידה העולמית השלישית למען יהודי ברית-המועצות בירושלים במרס 1983.

הוועידה העולמית למען יהודי ברית-המועצות ירושלים, 15-17 במרס 1983.

קרוב ל-2000 צירים, שבאו מרחבי העולם המערבי, השתתפו בוועידה שהתקיימה בבנייני-האומה בירושלים. בין האורחים החשובים הגיעה נציגה מיוחדת של הנשיא רייגן, הלא היא ג'ין קירקפטריק, שגרירת ארה"ב באו"ם. כן הגיע גרוויל ג'אנר, חבר הפרלמנט הבריטי ויו"ר ועד הקהילות בבריטניה, אשר הביא עמו מסר אישי מראש ממשלת בריטניה, הגב' מרגרט תאצ'ר. מצרפת הגיעה הגב' סימון וייל, לשעבר שרת התרבות בממשלת צרפת ונשיאת הפרלמנט האירופי. כן נתקבלו מברקי ברכה מראש ממשלת אוסטרליה, בוב הוק ומראש ממשלת איטליה ג'ובני ספדוליני, שהביעו סולידריות מלאה עם פעולות הוועידה.

בוועידה השתתפו גם 34 חברי פרלמנט ממדינות שונות וכן מדענים בעלי שם, ביניהם חתני פרס נובל הפרופ' פלורי מארצות הברית והפרופ' רנא סימארד ממונטריאול, קנדה.

200 עיתונאים ואנשי רדיו וטלביזיה הגיעו כדי לסקר את הוועידה. הוקם מרכז תקשורת מיוחד שהעביר מידע בארבע שפות: עברית, אנגלית, צרפתית וספרדית. תחנות רדיו מאירופה, המשדרות אל מעבר ל"מסך הברזל", שלחו צוותים מוגברים לירושלים. כל הנאומים הועברו בתרגום סימולטני לארבע השפות בהם פעלה הוועידה.

שגרירת ארה"ב באו"ם, ג'ין קירקפטריק, הגיעה לישראל ביום ראשון 13 במרס 1983, יומיים לפני פתיחת הוועידה העולמית למען יהודי ברית-המועצות. היא הגיעה במטוס מיוחד של ממשלת ארצות-הברית והביאה איתה מסר אישי מנשיא ארצות-הברית, מר רונלד רייגן. בשדה התעופה היא נתקבלה על-ידי שגריר ארצות-הברית בישראל, סמואל לואיס, וסגן שר החוץ יהודה בן-מאיר. בבואה אמרה:

באתי בביקור ראשון זה כנציגה של ממשלת ארצות-הברית וכידידת
ישראל, המעריצה את הרוח הדמוקרטית של עמכם ואת הישגכם בבניין
הארץ

ישיבת הפתיחה החגיגית של הוועידה נקבעה ליום שלישי, 15 במרס 1983, בשעה 20:30, אולם במשך הבוקר ואחר-הצהריים של אותו יום התנהלו אירועי קדם-ועידה. בחדרי הוועדות נערכו מספר מפגשים מקבילים, בהשתתפות צירים בעלי מקצוע בכירים שבאו מכל העולם:

קולוקביום בין דתי (יו"ר, פרופ' אפרים אורבך).
מפגש נוער וסטודנטים (יו"ר, אביגדור ליברמן יו"ר ארגון סטודנטים עולים מברית-המועצות).

קולוקביום של מדענים (יו"ר, פרופ' יובל נאמן).
קולוקביום של משפטנים (יו"ר ד"ר גדעון האוזנר).

בנוסף למפגשים אלו, נערכה מסיבת עיתונאים בראשותו של אריה דולצין, יו"ר הנהלת הסוכנות היהודית ויו"ר הוועידה, אשר אמר בין השאר:

הרוסים מכים יהודים המבקשים לצאת: היום נפתחת ועידת ירושלים

"אֶפְשָׁר ליהודים לצאת, חדש את מה שעשה קודמך" קרא אתמול יו"ר הנהלת הסוכנות היהודית אריה דולצין, לנשיא ברה"מ יורי אנדרופוב, במסיבת עיתונאים לרגל "ועידת ירושלים העולמית למען יהודי ברית-המועצות". הוועידה תיפתח הערב בבירה, בנוכחות נשיא המדינה, יצחק נבון.

"אין בכוונתנו לתקוף את המשטר שם. מאבקנו היחיד הוא לפתוח את השערים ליהודים", אמר דולצין. הוא אמר כי יש להיאבק גם על זכותם של נושרים בדרך לארץ ישראל לצאת את גבולות ברה"מ.

"אנחנו מודיעים לכולם שלא ננח ולא נשקוט עד שיאפשרו שוב ליהודים לצאת, ולנשארים – לקיים חיים יהודיים" הדגיש אריה דולצין.

במסיבת העיתונאים אמר מיינארד וישנר, נשיא הוועד היהודי אמריקאי, כי באחרונה פשטה בברה"מ תופעה שלא הייתה ידועה עד כה. יהודים שרוצים לצאת משם, סופגים מכות. וישנר עמד בראש משלחת של מנהיגים יהודיים שחזרה זה עתה בברה"מ.

תואנות-שווא מונעות פעילות של יהודים

וישנר סיפר כי פעילויות שונות נמנעות מיהודים בתואנות-שווא. אירועי יום-השואה בוטלו בגלל "שיהודים שיתפו פעולה עם הנאצים". בלנינגרד מנע הק.ג.ב. לחגוג את הפורים בכך שלא איפשר ליהודים להתקבץ. "האלימות נגד יהודים נפוצה במיוחד במחוזות, ופחות במרכזים", אמר. בלנינגרד נפוץ משחק ילדים חדש: "מחנה ריכוז". הילדים בוחרים באחד מהם לתפקיד "יהודי", מצמידים לו מספר וקוראים לו במשך המשחק במספרו ולא בשמו.

נשיא המדינה ונציגת ארה"ב ינאמו בישיבת הפתיחה

בישיבת הפתיחה יישאו דברים נשיא המדינה יצחק נבון, שגרירת ארה"ב באו"ם ג'ין קירקפטריק וסימון וייל, לשעבר נשיאת הפרלמנט האירופאי. 34 חברי פרלמנט ממדינות שונות יבואו לירושלים, רובם פעילים בארצותיהם למען זכויות האדם בכלל ויהודי ברה"מ בפרט. משתתפים גם מדענים בעלי-שם עולמי ובהם חתן פרס נובל בכימיה, פרופ' פלורי בארה"ב, פרופ' רנא סימארד מקנדה ומנהל המכון לחקר הסרטן במונטריאול.

2000 נציגים מ-30 מדינות ישתתפו בוועידה. המשלחת הישראלית לוועידה כוללת 600 איש, שרים, אישי ציבור, חברי-כנסת, מדענים, משפטנים, אנשי-דת, נציגי מפלגות וארגונים וכן עשרות עולים מברית המועצות, רובם פעילי-עלייה ואסירי-ציון לשעבר, שעלו לארץ ונקלטו בה. הוועידה מתקיימת בהמשך לוועידות קודמות שהתקיימו בבריסל בשנת 1971 ו-1976. הוועידה הנוכחית מתכנסת בתקופה של שפל קשה ביציאת יהודים מברית-המועצות.

300,000 ממתנינים לעלייה

במשרדי הדואר הסובייטי מוחרמות אלפי דרישות מישראל אל יהודים המבקשים לצאת. בסך-הכול ידועים שמותיהם של יותר מ-300,000

יהודים שביקשו וקיבלו דרישות מישראל, אך אלה נמצאים עדיין בברה"מ וגורלם לא ידוע.
במוסקבה, קייב, אודיסה, פינסק וחארקוב, נתונים הפעילים תחת מעקב צמוד ובאווירה של פחד וחששות מפני מעצרים ומשפטים.
הוועידה מתכנסת בחסותם של המועצות הלאומיות למען יהודי ברה"מ בארצות שונות ושלושה ארגונים בינלאומיים: התנועה הציונים העולמית, הקונגרס היהודי העולמי וארגון "בני ברית".

טקס פתיחת הוועידה יום שלישי, א' בניסן תשמ"ג, 15 במרס 1983

כיו"ר הישיבה שימשה הגב' סימון וייל (לשעבר נשיאת הפרלמנט האירופאי ושרה בממשלת צרפת). ליד שולחן הנשיאות ישבו: יצחק נבון (נשיא המדינה), מנחם בגין (ראש הממשלה), שמעון פרס (ראש האופוזיציה), יצחק כהן (נשיא בית-המשפט העליון), אריה דולצין (יו"ר הנשיאות), הרב שפירא (הרב הראשי לישראל), טדי קולק (ראש עיריית ירושלים) וג'ין קירקפטריק (שגרירת ארצות-הברית באו"ם ונציגה אישית של הנשיא רייגן).

אל האולם נכנסו צעירים וצעירות נושאי 31 דגלים של המדינות המיוצגות בוועדה, ולאחר מכן – שירת "התקווה" על-ידי מקהלת "אנחנו כאן"⁷, תפילת הרב הראשי לישראל וברכת טדי קולק (ראש עיריית ירושלים). ראשון המברכים היה נשיא המדינה, מר יצחק נבון, שאמר בין השאר:

יש סיכוי לזכות במאבק. רבים מכם נאבקים לצדנו מתוך אמונה שהחרות והאנושיות אינם ניתנים לחלוקה. העולם הוא אחד והאנושיות אחת.

הנשיא קרא את "ציון הלוא תשאליו" של יהודה הלוי וחזר על הקריאה:

"שלח את עמי".

נשיא הוועידה, אריה דולצין, קבע שהמטרה היא לגייס את העולם היהודי והעולם החופשי למען זכותם של יהודי ברה"מ לצאת. "המצב שם כעת הוא קריטי", אמר. "יציאתם הופסקה כמעט כליל. יש צורך להעמיד את העולם על חומרת המצב".

במכתב נרגש שהגיע ממוסקבה, פנתה אל באי הוועידה הגב' מילגרום, אמו של אנטולי שרנסקי:

⁷ המקהלה נוסדה בשנת 1971 על-ידי עולים שתרמו לתנועת המאבק הלאומי בברית-המועצות.

אני פונה לכל שוחרי החירות וזכויות האדם ברחבי העולם להציל את בני, שכל חטאו היה לסייע לבני עמו למצוא את זהותם ביהדות ורצונו לחיות עם אשתו בישראל.

משפט שרנסקי לא היה אלא פרובוקציה נגד תנועת ההגירה היהודית. הוא הקדיש עצמו למאבק למען זכות היהודים להגר ולכן הכריזו עליו שלטונות ברה"מ "בוגד" ו"מרגל" וגם סילפו בגסות את החוק הסובייטי עצמו והטילו עליו 13 שנות מאסר של שלילת חופש וזהות יהודית.

ואולם השלטונות לא הסתפקו בכך, ובעודו בכלא הורעו תנאיו והשליכו אותו לצינוק, שם ידע רעב וקור. אשתקד שללו ממנו את זכות האנוש האחרונה שלו: קשר מכתבים עם משפחתו. לכן הכריז ביום כיפור על שביתת רעב, שנמשכה ארבעה חודשים. החודשים האלה ושש השנים שלו בכלא בתנאים אכזריים הרעו את מצב בריאותו עד כדי סכנת חיים. אנא סייעו לאשת בני, אביטל, במאבקה האמיץ למען בני. אל תסירו – ולו לרגע – את תמיכתכם ודאגתכם. אל תאמינו לשמועות על שחרורו. אנטולי אסור בבית-כלא ובריאותו הרוסה לחלוטין. רק החופש יציל אותו. אני מאמינה שבמאמצים משותפים תימצא הדרך להציל את בני. אני קוראת לכם לעשות מאמצים אלה ומודה לכל שוחרי החרות בעולם – מדענים, אנשי ציבור ומדינאים – על פעולותיהם עד כה.

אסיר ציון לשעבר יוסף מנדלביץ קרא מכתבים שקיבל מיהודים בברית המועצות, שבאחד מהם נקראים שלטונות ישראל להעניק אזרחות ישראלית ליהודים שם ובכך יוכלו להגן עליהם כעל ישראלים, דה יורה לפחות. במכתב שני כותב יהודי מברה"מ כי המאבק אינו פוליטי אלא אנושי "איננו רוצים חלק ונחלה בברה"מ, אלא זכות יסודית ברורה ושפוטה: הזכות להגר למדינה משלנו".

במכתב אחר מבקש הכותב להפנות את תשומת הלב לבעיה חדשה שנוצרה מאז ההתעוררות הגדולה של שנות השבעים, בעייתם של ילדי הסירובניקים. הכותב אומר כי אחרי שמנעו השלטונות את עליית המשפחות לישראל הם מונעים מילדיהם חינוך נאות.

את הנאום המרכזי בערב הפתיחה, נשאה הגב' ג'ין קירקפטריק, שגרירת ארצות-הברית באו"ם ונציגתו האישית של הנשיא רונלד ריגן לוועידה. היה זה נאום ארוך ומפורט, בו הביעה תמיכה בלתי מסוייגת של ארה"ב במאבק למען

יהודי ברית המועצות. תוכן הנאום שימש כתב אישום נגד ממשלת ברית-המועצות בכל הנוגע לזכויות האדם. בראשית דבריה הביאה בפני באי הוועידה שדר מיוחד של נשיא ארה"ב, מר רונלד רייגן. בשדר אומר הנשיא, בין השאר:

אנו מביעים את דאגתנו להודי בריה"מ. הכרזנו בעבר, שהדאגה לזכויות האדם היא בראש מעיינינו. בלי התקדמות בנושא זכויות האדם לא תושג התקרבות בין המזרח למערב. אנחנו עומדים לצדכם במאבק זה. נתמוך בכם כמיטב יכולתנו.

להלן מובאים מברקי הברכה שנשלחו לירושלם על-ידי נשיא ארצות-הברית מר רונלד רייגן, ראש ממשלת בריטניה מרת מרגרט טאצ'ר, וראש ממשלת אוסטרליה מר הוק:

THE WHITE HOUSE
WASHINGTON
PRESIDENTIAL MESSAGE

THIRD INTERNATIONAL CONFERENCE ON
SOVIET JEWRY

I want to express to you my deep concern for the tragic plight of the Soviet Jews. The issue of Soviet Jewry is of utmost importance to this Administration, just as it is to you who are gathered at this Third International Conference on Soviet Jewry. We have stated repeatedly that active concern for human rights is integral to our national interest and our foreign policy. Spiritual freedom is a fundamental pillar of human rights. Hence, the rights of all religious groups in the Soviet Union will remain in the front of U.S. human rights policy.

Such Soviet actions as denying Soviet Jews their freedom to emigrate are an affront to all of us who cherish individual liberties. Unfortunately, the situation continues to worsen. The rate of emigration has plummeted, instances of harassment have increased, and new applicants are regularly denied exit visas.

The world community must intensify its effort to stem and reverse these trends. I can assure you that the United States will help lead this effort.

The tragic plight of Soviet Jews, however, is not solely limited to unreasonable visa denials and harassment of would-be emigrants and refuseniks.

Their persecution in the Soviet Union has continued and has reached its current level primarily as a result of official government policies. We are told that many talented young Jews cannot gain admission to institutions of higher learning, and cannot secure jobs commensurate with their education and experience. Under the guise of anti-Zionism, the Soviet press frequently publishes slanderous articles and books deriding Jewish culture, traditions and religion.

Despite the rights enumerated in the Soviet Constitution and despite the fact that the Soviet Union is a signatory to such international agreements as the Helsinki Accords, Soviet Jews are not permitted to study about their own culture and the Hebrew language.

Western political leaders must convince their Soviet counterparts that a more flexible and humane approach to the questions of freedom of movement and fundamental rights is in the Soviet interest. Durable progress in East-West relations cannot be achieved without concurrent progress in human rights. U.S. officials will continue to discuss individual cases of visa denials, harassment, and family reunification with Soviet authorities. Moreover, the plight of Soviet Jews will remain a key issue on the agenda of such international forums as the Madrid Review Meeting on CSCE and the meeting of the United Nations Human Rights Commission.

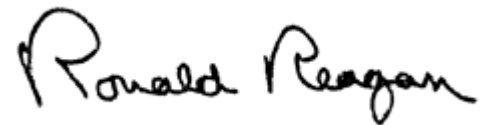
We will continue to urge the Soviet Union to live up to the international standards it has freely accepted in a series of solemn agreements. Our commitment to basic human rights is

borne by the spirit of freedom, which is the soul of our democratic society. In refusing to accept Soviet mistreatment of its own people, we believe that actions by concerned citizens of other countries are extremely important. In saluting your meeting, I recognize that governments and private citizens are engaged in a common struggle for the rights of men and women everywhere. We stand with you.

Let all Jews in the Soviet Union -- whether refuseniks, prisoners of conscience or citizens seeking to maintain their human dignity - - know that we will not forget them. We will firmly support their just cause, for it is a major concern to freedom loving people everywhere.

Please accept my best wishes for a most successful meeting.

A handwritten signature in black ink that reads "Ronald Reagan". The signature is written in a cursive, flowing style with a large initial 'R'.

תת שר החינוך של בריטניה הביא לכנס איגרת מראש הממשלה הגב' מרגרט
תאצ'ר:

10 DOWNING STREET

I was very pleased to hear that the Brussels III Conference on Soviet Jewry will now take place in March.

The Government deplures the present plight of Soviet Jewry and the drastic cut back in emigration from the Soviet Union.

Soviet persecution of those who seek to exercise fundamental rights such as the freedom of movement and the freedom to profess and practice their faith is an affront to basic human values, and violates the provisions of the International Covenant on Civil and Political Rights and the Helsinki Final Act. The Soviet failure to honor their human rights commitment has cast a dark shadow over international life and has further weakened international trust and confidence.

Together with other Western Governments we shall continue resolutely to press the Russians for an improvement in their human rights record and to subject that record to the most demanding public scrutiny. I am sure the Brussels III Conference will help to underline the strength of public concern about the position of Soviet Jews. May I offer my best wishes for your success.

Margaret Thatcher

להלן מברק הברכה של ראש ממשלת אוסטרליה:

I extend good wishes to the World Conference on Soviet Jewry. My concern about the plight of Soviet Jews wishing to emigrate to Israel, and my active involvement in this problem is a matter of public record. I hope that the work of the Conference will contribute to a greater readiness on the part of the Soviet Government to improve the situation of Soviet Jews' including those wishing to emigrate.

R.J.
Hawke

Prime
Minister

יום רביעי, ב' בניסן תשמ"ג, 16 במרס 1983

יום זה היה עמוס בפעילות. הוא החל בישיבת המליאה, בראשה ישב ג'רלד קרפט, נשיא הארגון העולמי של "בני ברית". במרכז הישיבה היה נאומו של אריה דולצין, יו"ר ההסתדרות הציונית העולמית. לאחר מכן נערכו שתי ישיבות מיוחדות, בכל אחת מהן (שנמשכה שעתיים) היו ארבע קבוצות עבודה.

בישיבה המיוחדת הראשונה, השתתפו ארבע קבוצות עבודה במקביל:

קבוצת עבודה 1

זהות יהודית בברית-המועצות: מורשה יהודית. יו"ר אייון נוביק, נשיא התנועה הציונית בארה"ב.

קבוצת עבודה 2

פעילות ציבורית: הערכות. יו"ר אריה הנדלר, יו"ר המועצה הציבורית למען יהודי ברה"מ בבריטניה.

קבוצת עבודה 3

אנטישמיות רשמית בברית המועצות. יו"ר ד"ר סימון לחמן, יו"ר ועד ניו-יורק למען יהודי ברה"מ.

קבוצת עבודה 4

זכויות האדם: אסירי ציון ומסורבי עלייה. יו"ר הרב אברהם סוטנדורף, יו"ר הוועד למען יהודי ברה"מ בהולנד.

לאחר סיום שתי הישיבות המיוחדות, התכנסו כל הצירים לישיבת מליאה שנייה, ולאחריה נערכה קבלת פנים אצל ראש עיריית ירושלים מר טדי קולק.,

בערב נערכה תהלוכת לפידיים רבת רושם שהסתיימה בעצרת ליד הכותל המערבי, בראשות הרב רנה שמואל סירא (הרב הראשי של יהודי צרפת), והרב הראשי לישראל, הרב שפירא.

למחרת היום היו העיתונים מלאים בדיווח מפעילות הוועידה. בעיתון "דבר" אנו מוצאים את הכתבה הבאה:⁸

העולם נקרא לראות ביחס ברה"מ ליהודים מבחן ליחסה לעולם החופשי

בקריאה לעולם לראות במדיניות הקרמלין כלפי היהודים מבחן למדיניותו כלפי העולם החופשי – יצא אתמול אריה דולצין, יו"ר ועידת ירושלים למען יהודי ברה"מ.

דולצין אמר כי היהודים בברה"מ חיים תחת משטר דיכוי רשמי, בעוד המוני העם הרוסי מוסתים נגדם במסע רשמי אנטישמי. "האסטרטגיה הסובייטית ברורה", אמר דולצין, "תחילה אין נותנים אשרות יציאה וכך מספר גדול של יהודים הופכים להיות מסורבי עלייה".

באשר ל-9,000 מסורבי העלייה אמר דולצין: "השיטה היא ברוטלית ומרושעת הרבה יותר. אין מאפשרים להם לעבוד ואחר-כך מאשימים אותם בטפילות ומעמידים אותם לדין".

לדברי דולצין, השפל הנוכחי ביציאה מברה"מ קשור ללא ספק בחילופי השלטון. "עברו של אנדרופוב אומנם מעורר דאגה, אך אפשר להעריך שבקרוב ישנה עמדתו, ואפשר שיבקש לשפר את יחסיו עם המערב", אמר דולצין.

פשעים נגד יהודים

מיכאל לגורסקי, עולה מברה"מ, המשמש כיום כחוקר באוניברסיטה העברית, קרא להקים ועדת חקירה בינלאומית לפשעים הנעשים ביהודי ברה"מ.

הסופר ליטבינוב, המפרסם מחקרים על תופעת אנטישמיות חמורה באוניברסיטאות, אמר שסטודנטים יהודים הואשמו כי הם מזוהמים

⁸ עיתון "דבר" מיום 17 במרס 1983.

ומקיימים תנאים תת-סניטריים בשם הציוניות וזאת כדי להפיץ בברה"מ את מגפת הכולירה.

ההיסטוריון הנודע מרטין גילברט, שחזר זה עתה מביקור בברה"מ, סיפר כי באחרונה רבו מאוד גילויי האנטישמיות, בין השאר בספרי הלימוד בבתי-הספר.

מברקי ברכה

שורת אישי ציבור מארה"ב, ביניהם סנטורים, חברי קונגרס וסופרים, שיגרו לוועידת ירושלים למען יהודי ברה"מ מברקי תמיכה במאבקם של היהודים. ראש ממשלת איטליה, ג'ובני ספדוליני, שיגר איגרת לוועידת ירושלים ובה הביע "סולידריות שלמה" עם פעולות הוועידה.

סנטור אלן קרנסטון, שביקש מהמפלגה הדמוקרטית לאשר את מועמדותו לנשיא ארה"ב, כותב כי הוא נחוש בדעתו ללחוץ על ברה"מ לכבד את זכויות האדם. הוא קרא למנהיג ברה"מ לבדוק מחדש את מדיניות ההגירה שלהם, ולהכיר בכך שהאינטרס של ברה"מ מחייב אותם לשפר את יחסיהם עם המערב.

מסר מאידה נודל

אסירת ציון לשעבר, אידה נודל, העבירה לוועידת ירושלים מסר האומר כי אין לאבד את התקווה משום שרק כך אפשר להצליח במאבק. בכינוס נוער וסטודנטים, שנערך במסגרת הוועידה, הוצע להקים מטה חירום קבוע של סטודנטים יהודים ולא יהודים מכל העולם, שישב בירושלים, יתכנן ויתאם את הפעולות למען יהודי ברה"מ. עוד הציע הכינוס כי קבוצות סטודנטים יאמצו אסירי ציון או מסורבי עלייה, ויפעלו לשחרורם.

בעיתון "ידיעות אחרונות" אנו מוצאים את הדיווח הבא:⁹

⁹ עיתון "ידיעות אחרונות" מיום 17 במרס 1983.

חברי המשלחת הקנדית שביקרו במוסקבה הותקפו ליד ביתו של מסורב עלייה

משלחת של חברי הפרלמנט הקנדי ביקרה בחודש ספטמבר אשתקד בברה"מ כדי להעביר מסר לשלטונות הסובייטים: "אתם שואפים לשיפור יחסים. דעו לכם כי אנו סבורים שנושא זכויות האזרח הוא נושא חשוב ביותר וזאת למרות שאיש מאתנו אינו יהודי. אם רוצים אתם לשפר את היחסים עם קנדה, חובה עליכם לפתור את בעיית זכויות האזרח של היהודים בארצכם".

אחד מחברי המשלחת, אשר מצא לנכון להגיע יחד עם חבריו ל"וועידת ירושלים", הוא דייוויד סמית, איש המפלגה הליברלית השלטת. דייוויד סמית סיפר כי הוא וחבריו קיימו שלושה מפגשים רשמיים עם חברי הסובייט העליון, עם אנשי מכון ארה"ב וקנדה ועם אנשי משרד החוץ הסובייטי. כל פגישה נמשכה מספר שעות. אולם "הפגישה היחידה שביקשנו ולא קיבלנו הייתה עם אנשי משרד הפנים...". סמית אומר כי בעיית יהודי ברית המועצות נמצאת בעדיפות גבוהה מאוד במסגרת דאגתה של ממשלת קנדה לזכויות האזרח: "בכל מגע עם הסובייטים אנו מעלים את הנושא על סדר היום. אנו מדגדים אותם בעניין זה כל העת".

הבישוף שהתפעל מנאומו של הנשיא נבון

"העם היהודי חייב לשמור על דתו, משום שיסוד האמונה באדם הוא האמונה בדת". הדברים הללו נאמרים מפיו של הבישוף ד"ר סטפן לאסלו, נציגו של הקרדינל של אוסטריה ובישוף העיר אייזנשטאט שבאוסטריה. הבישוף לאסלו סובב במסדרונות בנייני האומה כשכולו נרגש מן המעמד. "הזכות של כל אדם לבחור את מקום מגוריו היא זכות אנושית בסיסית המוכרת בדת. עבורי, יהודי פירושו יהודי דתי. אני נלהב במיוחד מן הסיסמא "שלח את עמי" הלקוחה מן התנ"ך. התפעלתי גם מנאומו של הנשיא יצחק נבון אשר ידע לשלב היטב את הבעיה במסגרת ההיסטוריה המקראית. אני תומך ביהודים משום שאני מאמין בתנ"ך".

משפטי לנינגרד הרעידו נפשו של הצעיר

השנה הוא חוגג "בר מצווה" של מעשי התנדבות למען יהודי ברית המועצות. הוא בסך הכל בן 24, יליד הארץ, סטודנט, שאין לו ולמשפחתו כל קשרים משפחתיים עם היהודים בברית המועצות. אלי לנדאו היה בן 12 כאשר החל בשנת 1970 סיפור חטיפת המטוס ומשפטי לנינגרד: "השקפתי אז מתוך תמימות של צעירים וזה הפך להיות כדור שלג בחיי" הוא אומר. אלי אימץ את מקרהו של אסיר ציון הלל גוטמן, ויחד עם אשתו של גוטמן החל בהפגזת אנשי ממשל, חברי פרלמנטים ועיתונאים בעולם החופשי במכתבים. במקביל פעל גם למען אסירים אחרים ומסורבי עלייה. אלי לנדאו פעיל בוועדות השונות במסגרת וועידה. "אני יהודי ציוני, ואינני מבין עד היום מדוע מדביקים מרכאות למילה ציונות".

השחור שהקדים את מרתין לותר קינג

בערב פתיחת הוועידה עמד על בימת בנייני האומה גבר מבוגר, כהה עור ובעל שיבה, ושר את "התקווה". באותה להיטות הוא שר אחר כך עם המקהלה את "כחול ולבן" ואת "ירושלים של זהב". היה זה מתמיה בכך שאזרח אמריקני, שחור מפעילי הלחימה למען זכויות האדם, יודע את מילות השירים הללו. אולם ביירד רסטין שלחם למען זכויות השחורים עוד בטרם עלה כוכבו של מרתין לותר קינג, הוא כנראה אחד מן המתעמקים בהיסטוריה היהודית והישראלית. התעמקותו באה בעיקר מסיבות דתיות, וכן מתוך היכרותו העמוקה ורבת השנים עם יהודי ארה"ב. רסטין היה חבר בקבוצות הדו-שיח של מנהיגי השחורים ומנהיגי הוועד היהודי האמריקאי, אשר נפגשו בעקבות משברים עדתיים בין היהודים והשחורים בארה"ב בשנות השבעים.

יום חמישי, ג' בניסן תשמ"ג, 17 במרס 1983

היה היום האחרון לקיום הוועידה. ביום זה, שהיה גדוש באירועים, התקיימו מספר ישיבות מליאה. בישיבה הראשונה, בראשותו של קלוד קלמן (יו"ר מועצת הקהילות היהודיות באירופה למען יהודי ברית-המועצות), התקיים דיון על הפעילות הבין-דתית, פעילות משפטנים וכן על פעילות מדענים. בישיבת המליאה השנייה, בראשותו של יוליוס ברמן (יו"ר ועידת הנשיאים של הארגונים היהודיים בארצות-הברית), נמסר דיווח מקבוצות העבודה השונות שהתכנסו יום קודם לכן.

את הדיווח על פעילות קבוצת המשפטנים פתח ד"ר גדעון האוזנר מישראל. המשפטן פרופ' ארווין קוטלר מאוניברסיטת מקגיל בקנדה מסר, כי עשרות המשפטנים המשתתפים בוועידה החליטו להקים מרכז ייעוץ משפטי עולמי, אשר ישרת את המאבק למען זכויות האדם לא רק בברית-המועצות אלא בכל אתר ואתר בעולם. במרכז יפעלו בהתנדבות מאות עורכי דין שוחרי החופש, באמצעות לשכות שיוקמו בארצות-הברית, בקנדה ובמדינות אירופה ויסתייעו על-ידי סטודנטים למשפטים באוניברסיטאות ברחבי תבל.

בדיון על החלטות קבוצת המדענים השתתפו, בין היתר, פרופ' יובל נאמן מישראל וכן פרופ' פול פלורי מארה"ב, חתן פרס נובל בכימיה. גם נציגי המדענים מסרו על החלטתם להקים מרכז עולמי של אנשי מדע ומאבק בלתי פוסק ובלתי נלאה למען חופש פעולתם של המדענים היהודים והלא יהודים הנרדפים בברית המועצות.

חברי פרלמנטים בעולם קראו אתמול לכבד את זכויות האדם ולאפשר את יציאת היהודים, את חופש הדת, החינוך והתרבות. חברי הפרלמנטים פירסמו הודעה משותפת, שבה הביעו סולידריות עם מאבק יהודי ברה"מ.

בישיבה מיוחדת שדנה בפעילות הפרלמנטרית, נאם גם שמעון פרס (יו"ר מפלגת העבודה) ¹⁰ אשר אמר, בין השאר: ¹¹

¹⁰ ארכיון ציוני מרכזי, S 67/467. (הנוסח המלא של הנאום ראה בנספח).

יו"ר מפלגת העבודה, שמעון פרס, קרא אתמול בוועידת ירושלים למען יהודי ברה"מ לשלטונות הקרמלין לשנות את מדיניותם כלפי היהודים. פרס סקר בנאומו את יחסי העם היהודי והעם הרוסי והדגיש, כי הרדיפות החמורות מתקופת הצארים לא פסקו גם תחת השלטון הקומוניסטי. "כחברים באינטרנציונל הסוציאליסטי", הכריז יו"ר מפלגת העבודה, "אנו יכולים להאמין שיש אנטישמיות קפיטליסטית ואנטישמיות סוציאליסטית. אבל כל הצורות של שנאת ישראל הן מכוערות באותה מידה". לדברי פרס רוסיה לא תוכל להתעלם ולהשתיק את הקריאה למחאה, שעולה מכל פינות העולם, מפי גויים ויהודים ומתנגדים ותומכים של רוסיה.

ובהמשך באותו עיתון:

מאסרו של יורי טרנופולסקי הדהים את הוועידה משתתפי הוועידה הוכו בתדהמה נוכח הידיעה, שהגיעה אתמול, על מעצרו של מסורב העלייה יורי טרנופולסקי מהעיר חארקוב תוך כדי קיום הוועידה. ...

יורי טרנופולסקי בן 46 הוא מדען-כימאי, שעמד בראש הקהילה היהודית של אוקראינה. באביב שעבר השתתף בשביתת רעב והפגנה על מניעת אפשרות של קיום חיים יהודיים בברית-המועצות ושליטת היתרי יציאה ליהודים.

הדיון בהחלטות קבוצות העבודה השונות נמשך במשך כל הבוקר ואחר-הצוהריים, ולאחר הדיון נערכה בכנסת קבלת פנים חגיגית. המארח, יו"ר הכנסת מר מנחם סבידור, נשא נאום נרגש ולאחר מכן חזרו כולם לבנייני האומה כדי להשתתף בישיבת הנעילה, בה ישב ראש טד מאן, יו"ר המועצה הלאומית למען יהודי ברית-המועצות בארצות-הברית. בפתיחת הישיבה נקראה ההצהרה של הוועידה:

¹¹ עיתון "דבר" מיום 18 במרס 1983.

הוועידה העולמית למען יהודי ברית-המועצות ירושלים, ג' בניסן תשמ"ג 17 במארס 1983

ה צ ה ר ה

אנו, נציגי הקהילות היהודיות בעולם החופשי, יחד עם מנהיגי כנסיות נוצריות, אקדמאים, משפטנים, חברי פרלמנטים ונציגי ממשלות מכל קצוות תבל, התאספנו בירושלים להצהיר על הזדהותנו עם יהודי ברית-המועצות ולהביע את דאגתנו העמוקה לעתידם.

אנו נפגשים כאשר עוצמתה של המדינה הסובייטית מכוונת נגד המיעוט היהודי בברית-המועצות. שערי היציאה נעולים. מאות ואלפים המבקשים להתאחד עם אחיהם נתקלים בסירוב מוחלט. מזה עשר שנים ואף יותר נמנעת מרבבות זכות אנוש בסיסית זו. מסורבי עלייה רבים פוטרנו ממשרותיהם והם מופלים לרעה בשטחי חיים שונים. משפחות רבות נדונו לפרוד.

אווירת העוינות והרדיפות שאופפת את יהדות ברית-המועצות מחמירה מחמת האנטישמיות הארסית שהפכה למכשיר של המדיניות הסובייטית הכללית. יהודים המשתוקקים למורשתם התרבותית והדתית היו לקורבנות של רדיפה מצד השלטונות; אלה המבקשים ללמוד ולדעת את מסורת עמם ולבטא בחייהם היומיומיים את דתם נקלעים למצוקה קשה.

רבים שביקשו להביע את זהותם היהודית, נכלאו בבת-סוהר ובמחנות כפיה או שנשלחו לגרוש למקומות מרוחקים. אנו מכתירים את הגברים והנשים האמיצים הללו בתואר אסירי ציון. גורלם קרוב ללבנו ואנו מכריזים על התחייבותנו לפעול לשחרורם.

בתשובה לזעקתם הנואשת של יהודי ברית-המועצות, אנו, צירי הוועידה העולמית השלישית למען יהודי ברית-המועצות שהתכנסו בירושלים, בירתה הנצחית של מדינת ישראל, מכריזים באוזני שלטונות ברית-המועצות:

1. פתחו מחדש את השערים, התירו את יציאתם של יהודי ברית-המועצות ואפשרו את עלייתם לישראל, המולדת הלאומית של העם היהודי; כבדו את ההתחייבויות הסובייטיות למסמך הלסינקי ואת ההתחייבויות הבינלאומיות שברית-המועצות חתומה עליהן.
2. שחררו את אסירי ציון – גיבורי זמננו.
3. שימו קץ לרדיפת יהודים השואפים לחיות על-פי דת אבותיהם והרוצים לשמור את תרבות עמם, ללמוד וללמד את השפה העברית.
4. שימו קץ למסע האנטישמיות ולשנאת ישראל המלובים על-ידי השלטונות, וזאת אף בניגוד לחוקה הסובייטית.
5. המדיניות הסובייטית כלפי המיעוט היהודי פוגעת ביצירתה של אווירת השלום וההבנה בין העמים אשר להם מייחלים העם היהודי וכל אומות העולם.

וליהודי ברית-המועצות אנו אומרים: מאבקכם – מאבקנו. אתכם אנו בשאיפותיכם. יחד אתנו שותפים למאבקכם גברים ונשים בעלי אמונות שונות ובני לאומים שונים שכבוד האדם הוא בראש מעיניהם. בואם לירושלים מעידה שמאבקכם הוא מאבק בינלאומי הזוכה לתמיכה רחבה בעולם.

אנחנו מוקירים בהערכה רבה את הממשלות, הפרלמנטים, תנועות העבודה, מנהיגים של דתות ואנשי מקצוע שונים התומכים במאבקכם – מאבקנו.

בשעה קשה זו אנו פונים בקריאה לכל המדינות הדמוקרטיות בעולם ולכל בעלי מצפון להצטרף למאבקנו.

לא נשקוט ולא ננוח עד שיקרא דרור לאחינו בברית-המועצות. במאבק ההיסטורי של יהודי ברית-המועצות היו ימים קשים, אך גם ימים של תקווה. אנו מלאי הערצה לאמונתם של יהודי ברית-המועצות ולגבורתם. עמידתם הנחרצת במאבק ומאמצינו הבלתי נלאים ישיבום למולדתם ההיסטורית.

המאבק יוסיף ויגבר!
שלח את עמי!

לאחר קריאת ההצהרה, נשא ראש הממשלה מנחם בגין את נאום הסיכום.¹²
בנאום אמר ראש הממשלה, בין היתר:

יש לנו סיבה להאמין, כי כפי שקרה בעבר, ייפתחו השערים ויהודי ברית המועצות יצטרפו אלינו למדינת ישראל. העניין הצודק ינצח. זוהי אמונתנו. עניינם של יהודי ברית המועצות, אשר במאות אלפיהם שואפים לשוב הביתה – ינצח בסופו של דבר" [...].
מאבקם של היהודים בברית המועצות, אשר שאפו לשוב לביתם הוא הגדה של אומץ ועוז-רוח שכמעט ואין למעלה ממנו.

ובעיתון "דבר" מופיעה הכתבה הבאה:¹³

בגין: "שורש העניין"

ראש הממשלה, מנחם בגין, שנשא את נאום הנעילה של הוועידה, הכריז כי "המסע למען הצלתם של יהודי ברה"מ, שהתחיל בוועידת ירושלים, חייב להימשך בכל העולם החופשי. יהיה זה מאבק ארוך ולא קל, אך על הניצחון לבוא".

בגין גילה, כי מקור מהימן מסר לו, שפקיד סובייטי בכיר התבטא באוזני מסורב עלייה בברה"מ ואמר לו: "עתה, כשהמערב אינו מתעניין בכם, נעשה בכם כרצוננו". ראש הממשלה אמר כי זה "שורש העניין" בהוסיפו: "כאן בירושלים, בוועידה הנוכחית, הוכח כי העולם החופשי מודאג לגורל היהודים וכן מתעניין בהם".

לאחר שראש הממשלה סיים את דבריו, קם הקהל על רגליו והריע לו ארוכות.

בשירת "התקווה" ננעלה הוועידה העולמית למען יהודי ברית-המועצות שנערכה בירושלים, בירת ישראל.

¹² ארכיון ציוני מרכזי, S 67/467. (הנוסח המלא של הנאום מופיע כנספח).
¹³ עיתון "דבר" מיום 18 מרס 1983.

ראש הממשלה מנחם בגין נואם בפני הוועידה

דברי סיכום

שתי מטרות יועדו לוועידת ירושלים: האחת – לעורר את דעת הקהל העולמית למאבק מדיני למען יהודי ברית-המועצות, והשנייה – להדגיש את מרכזיותה של ירושלים במאבק זה. יש לציין בסיפוק כי שתי המטרות הללו הושגו מעל ומעבר לכל הציפיות. אכן ההצלחה הייתה גדולה. כ-2000 צירים השתתפו בוועידת ירושלים (לעומת 700 צירים בוועידת בריסל); ארבעה ראשי מדינה שלחו שדרים לוועידה ובהם הזדהות עם המאבק למען יהודי ברית-המועצות: נשיא ארצות-הברית, ראש ממשלת בריטניה, ראש ממשלת אוסטרליה וראש ממשלת איטליה. ישיבות קבוצות העבודה המקצועיות עמדו על רמה גבוהה והיו פוריות מאוד. פני המשתתפים היו כלפי העתיד ואכן התוצאה לא איחרה לבוא – ברוב מדינות המערב הוקמו ועדים מוועדים שונים של יהודים ולא יהודים (משפטנים, חברי פרלמנט, אנשי דת ועוד), אשר תרמו רבות למאבק הציבורי. בנוסף לכל זאת, זכתה הוועידה לסיקור רב בתקשורת הישראלית והבינלאומית. להלן, לדוגמה, קטעים מכתבת סיכום שהתפרסמה ב-30 במרס 1983, בעיתון הנפוץ הרולד טריביון, ובה פרטים רבים על מהלך הוועידה:

המשלחות לוועידה העולמית למען יהודי ברית-המועצות אימצו הצהרה הקוראת לממשלת ברית-המועצות לפעול בארבעה מישורים: פתיחת השערים ליציאת יהודים, שחרור ממעצר של אקטיביסטים יהודים, הפסקת האנטישמיות הנתמכת על-ידי הממשלה והפסקת רדיפת היהודים הרוצים לשמר את תרבותם... בפנותם ליהודי ברית-המועצות נשבעו צירי הוועידה ואמרו: "מאבקכם – מאבקנו. אתכם אנו בתקווה להגשמת חלומכם ושאיפותיכם" ...

ראש הממשלה מנחם בגין, שנאם בישיבת הנעילה, אמר שעל ממשלת ברית-המועצות להפנים את העובדה "שהעולם החופשי תומך בישראל ובעם היהודי במאבקם למען שחרור אחינו ולמען פתיחת השערים בפני אותם יהודים הרוצים לחיות אתנו במולדתנו" [...]

ב-30 במרס 1983 התפרסמה כתבה בכתב העת "מבט" ובה רשמים מסכמים של ועידת ירושלים.

לקחים מוועידת בריסל בירושלים

ועידת בריסל השלישית למען יהודי בת-המועצות שנערכה הפעם בירושלים זכתה להד רב בכל קצוות תבל

מאת אליעזר אקבס

ועידת בריסל השלישית, שנקראה הפעם "ועידת ירושלים" למען יהודי ברה"מ, כבר מאחורינו. כלי התקשורת בארץ ובחוץ לארץ כיסוה מכל צדדיה והעניקו לה תהודה גדולה בעולם – מובטחני שעד שערי הקרמלין הגיעו הדיה. אכן, ניתן לומר במלוא הפה ואפילו בגאווה יתירה, שהייתה זו ועידה מוצלחת מאוד, מכל הבחינות – היא עמדה, כבעבר, בסימן הקריאה "שלח את עמי", שנשמעה הפעם ביתר עוצמה וכוח, כשהיא נשענת גם על הרבה ידידים של העם היהודי ושל ישראל מקרב הנציגים השונים של העולם הנוצרי, החופשי. הם הגיעו "לוועידת ירושלים" במספרים ניכרים, כדי להביע סולידריות והזדהות עם העם היהודי בעניים, סבלם ובמצוקתם של יהודי ברית-המועצות ועם רצונו העז של חלק גדול מהם לעלות לישראל ולהתאחד בה עם משפחותיהם. היו אלה, כידוע, מנהיגי כנסיות נוצריות מגוונות – קתולים, פרוטסטנטים, בפטיסטים, אבנגליסטים והרבה סטודנטים, אקדמאים, משפטנים, חברי פרלמנטים ומנהיגי ממשלות מכל קצווי תבל. יחד עם נציגים רשמיים בולטים של העם היהודי בתפוצות ומישראל, הם הפכו את "ועידת ירושלים" לוועידה גדולה, מרשימה – ויש לקוות – גם בעלת השפעה

קריאה "שלח את עמי"

שהיתי בירושלים יומיים תמימים והשתתפתי בה כציר, ובאתי לכלל מסקנה, שאם אפילו היה מישהו מתוכנו, או מקרב האורחים שבאו לכאן במיוחד כדי להשתתף ולהיות נוכחים בוועידה, לאו דווקא צירים – לו חיפש מישהו מהם איזה דופי, מקום לצללים, לתקלות, לפאשלות – חיפש לשווא ולא מצא. כי הכל בה, מתחילתה ועד סיומה, התנהל כשורה – ללא חריקות, וללא תקריות. פשוט – לא היו חסרונות. ולכן גם לא ייפלא שכולם ללא יוצא מהכלל, שיבחוה

והיללוה. זו הייתה באמת ועידה שהוסיפה כבוד לעם היהודי ולמאבק למען יהודי ברה"מ, לו הוקדשה ועידה זו. זכינו לראות איך מראשון ציריה ואורחיה ועד האחרון שבהם, פלחה הקריאה הדרמטית – "שלח את עמי", והדיה נשמעו היטב בחלל העולם. [...]

ועידה זו הייתה לגמרי א-פוליטית – וזה היה ייחודה וגדולתה [...]

ארגון יעיל בועדה

הארגון היה יעיל ביותר ומגיע יישר כוח לכל הגרמים שנתנו לו יד ובעיקר לחב' "כנס" שלמעשה הייתה היא שארגנה את הוועידה, בעזרתה ובמימונה, כמובן, של הסוכנות היהודית. לא היו כישלונות באף תחום ארגוני וטכני. הכל הוכן והוגש בצנעה, ללא רעש ובעוד מועד. הכיסוי העיתונאי ושל יתר כלי התקשורת דפק כהלכה, הרבה הודות למאמציה הבלתי נלאים, ליעילותה ולמסירותה של לשכת העיתונות של הסוכנות היהודית, בראשותו של צבי אייל ועוזריו. [...]

וטוב שהוועידה הזאת התקיימה בירושלים ולא בבריסל או בוורסאי שליך פריס. הקול – קול יעקב, ושל נאורי העולם החופשי, צריך להישמע מציון – ובמקרה דן גם בהתאם לשירתו של יהודה הלוי: " ציון – הלא תשאלו לשלום אסיריך".

סיכום מעניין של ועידת ירושלים אנו מוצאים בדף לחבר שהופץ בקרב הקהילות היהודיות בארצות-הברית על-ידי ג'קלין לוין, יו"ר של הארגון היהודי האמריקאי החשוב NACRAC (National Jewish Community Relation Advisory Council)

במסמך נאמר, בין היתר (תרגום מאנגלית):¹⁴

רשמים מהוועידה העולמית השלישית למען יהודי ברית-המועצות

גם לאחר שבוע, עיניי ואוזניי עדיין מלאות בקולות והמראות של קרוב ל-2,000 הצירים, יהודים ונוצרים, שבאו מ-31 מדינות, כדי להשתתף בוועידה העולמית השלישית למען יהודי ברית-המועצות, שנערכה בירושלים. במשך שלושה ימים היינו מאוחדים כדי שהעולם, יהודי ברית-המועצות והממשלה הסובייטית ידעו שלא נשתוק. בין הצירים ניתן היה לפגוש משפטנים, מדענים, סטודנטים, מנהיגי קהילות יהודיות, מנהיגים דתיים, פרלמנטרים ועיתונאים מארצות שונות. הייתה זו ההפגנה הגדולה ביותר של סולידריות בינלאומית עם יהודי ברית-המועצות, גדולה בהרבה מזו של ועידת בריסל הראשונה והשנייה, אשר בשתייהן השתתפתי. [...]

מצאתי שהיו לפחות חמישה סעיפים בהם הייתה ועידה זו שונה מקודמותיה:

- (1) התפקיד, ללא תקדים, אותו מלאה ממשלת ארצות-הברית בוועידה העולמית הזו.
- (2) ראוי לציין את נוכחותם של מנהיגים ממשלתיים מארצות מערביות נוספות, שבאו לירושלים להזדהות עם המאבק למען יהודי ברית-המועצות.
- (3) ההשתתפות הפעילה של מנהיגים נוצרים בכל שלבי הוועידה.
- (4) ההשתתפות של מספר גדול של יהודים יוצאי ברית-המועצות המתגוררים כיום בישראל.
- (5) קיום הוועידה בירושלים נתן לה את אופייה המיוחד.

¹⁴ הנוסח המלא של המסמך מובא כנספח.

בניגוד לוועידות בריסל I ו-II, ממשלת ארצות-הברית הייתה מיוצגת על-ידי שגרירת ארצות-הברית באו"ם, ג'ין קירקפטריק, אשר הציגה כתב אישום חמור נגד דיכוי היהודים בידי הממשלה הסובייטית. היא גם הביאה מסר מנשיא ארצות-הברית, רונלד רייגן, ובו תמיכה במאבק למען יהודי ברית-המועצות. כמו כן נתקבלו מברקי ברכה משלושה ראשי מדינה נוספים: ראש ממשלת אוסטרליה בוב הוק; ראש ממשלת בריטניה, הגב' מרגרט תאצ'ר וראש ממשלת איטליה, ג'ובני ספדוליני.

[...] הצירים הקשיבו בשקיקה לדבריהם של ההיסטוריון פרופ' מרטין גילברט, ומיינרד וישנר, נשיא הוועד היהודי האמריקאי, שביקרו בברית-המועצות ומסרו את רשמיהם על ההידרדרות במצבם הקשה של היהודים שם.

[...] למרות שלושה ימים של ישיבות ודיונים ללא הפסקה, היה אולם בנייני האומה מלא מפה לפה לקראת ישיבת הנעילה. כאשר ראש הממשלה, מנחם בגין, עלה לדוכן כדי לשאת את נאומו, קמו כל הצירים על רגליהם והריעו לו. הנאום גרם להתרגשות רבה שהתאימה לוועידה הנפלאה הזו, תוך תקווה שתהפוך לאירוע היסטורי, כמו בריסל I ובריסל II.

[...] ברצוני לציין במיוחד את הארגון המעולה של הוועידה, בראשו עמד הצוות הישראלי של עמיתנו: יהודה לפידות, מוסה לוי ושרה פרנקל. [...]